

Hamvas Béla

A tükör összetörik

Az áll tükör előtt, aki nem képes mást látni, mint önmagát. De nem önmagát látja, hanem a maszkot. Mert a tükör nem igazat hazudik, hanem hazugot.

A maszk pedig nem az isten, hanem a bálvány. Ezért az emberi sors, amely végül is nem egyéb, mint a szerves élet lejátszódása az isteni síkban és térben, éppen az ellenkező irányba ér, mint ahová elindult. A hiúság nem istenülés, hanem éppen a fordítottja. A maszk a bálvány, a hamis isten. A teljes istenlátszat, vagyis a teljes emberi. De mi az emberi? – az a magatartás, amely kiemelte magát a dolgok természetes rendjéből s ezért egyedül marad és szubjektív. Ezért a par excellence humanum a hiúság. A hiúságban az ember felveszi az istenülés minden látszatát, de itt minden látszat marad és maszk. Az istenség képe az istenség nélkül: a bálvány. És ez a tükörben levő maszk, ami az emberre visszánéz.

A hiúság nem a hiúságban bukik meg, hanem egy fokkal mélyebben. A tükör megmarad. Mindig a maszkot mutatja és fogja mutatni. És aki a tükörbe néz, mindig azt fogja látni, amit lát. Ez a világrendben levő irtozatos ironia: hagyja, hogy a dolgok és az emberek azok legyenek, amik, és mindenki azt a sorsot élje, amit választ. Nem figyelmeztet és nem javít. Súlyosabbat tesz: meghagy mindenkit abban a helyzetben, amelyben nem veszi észre, mikor tűnik el lába alól a talaj. Az ember nem a hiúságban bukik meg, hanem a maga iránt elfoglalt álláspont valódiságában. Nem abban, amire vonatkozik, hanem eggyel mélyebben: nem abban válik hamissá, amit szemtől szembe lát és látni vél, hanem abban, hogy minek tartja azt, amit lát. Ezért arra, hogy az ember hiú, sohasem fog rájönni hiúságból. Aki azt mondja, nem vagyok hiú, saját hiúságát nem is érintette, csak letakarta, vagyis hazudott. És ez az ember nem hiúságában lepleződik le és inog meg, mert a világ hagyja, hogy tovább is a tükörbe nézzen annyit és úgy, ahogy akar, és hogy hazudjon. A világ a maszkot az emberről sohasem szedi le. A maszkkal együtt kell összetörnie, a maszkban és a maszkon kell megsemmisülnie. Az összetörés nem a maszkot éri, hanem azt, ami a maszk mögött van: az igazat. Mert az igaz választotta a hazugságot. Nem az válik semmivé, ami az arcot eltakarta, hanem az arc, ami el van takarva. S ez újra a maszk igazsága: a maszk igaz marad; tovább hazudik. Még akkor is, ha mögötte már nincsen semmi.

Lehet úgy állni, hogy a sugarak ne törjenek meg és ne verődjenek vissza? Úgy, hogy a pillantás egyenesen áthatoljon a téren s elérje azt, amire irányul? Úgy, hogy az ember keresztüllásson a tükrön? Mi a lehetősége annak, hogy az ember át- és keresztüllásson, s szeme sugara ne önmaga visszaverődött maszkját, hanem a világot érje? Össze kell törni a tükröt?

Ismét és utoljára: a maszk igazsága. Minden megmarad annak, ami volt és ami. Az ember világhelyzete csak egyetlen esetben változik: akkor állhat egyenes szögben és tud a dolgok közé lépni tisztán, ha összetöri, de nem a tükröt, hanem azt, ami a tükörben van: a bálványt. Azért igaz a maszk, mert az igazság rajta múlik. A világot csak akkor látni, ha az ember istent lát és nem bálványt. Ezért írja Montaigne: „il faut oster le masque aussi bien des choses que per-sonnes” – az emberek és a dolgok álarcát le kell venni.